

CSÜRY István

Hungarica Külföldi Folyóíratszemle. A Magyar Folyóiratok Repertóriumának negyedéves melléklete. Közreadja az Országos Széchényi Könyvtár. Szerk. Szentmihályi János. 1. évf. 1-4. füzet.

(Ism. - -)

Az ember természetátalakító, önmegvalósító folyamatában az irodalom mint egyetemes ismerethordozó, mint a munka, a megismerés, a művészi alkotás eredményeinek akkumulációs eszköze s mint a leg-egyetemesebb értelemben vett történelem tényeinek rögzítője, alapvető, semmi más eszközzel, módszerrel nem helyettesíthető funkciót teljesít. Nem csupán kommunikatív eszköz, hanem a tükrözés és a megformálás eszköze s mint ilyen, elválaszthatatlan a megismerés és alkotás aktusától, az emberi praxis egyetemes folyamatától. Az irodalom e – mondhatjuk: társadalomontológiai jelentőségű – funkcióját napjainkban számos jelenség elfödi, homályba burkolja a köznapi gondolkodás előtt. Homályba burkolja maga az irodalom: annak áradatszerű felduzzadása, a prezentálási formák, a rögzítést hordozó anyagok, technikák hallatlan differenciálódása, a publicitás mármár áttekinthetetlen strukturálódása stb. Elfödik az információszerzés irodalomon kívüli, ill. az irodalomhoz csak áttételesen kapcsolódó változatos, korszerű formái. Nem utolsósorban elfödi az a körülmény is, hogy mindmáig nem sikerült megteremteni azokat az intézményes feltételeket, amelyek birtokában a társadalom – lépést tartva az irodalom terjedelmének növekedésével, termelődési ütemével – képes lehetne annak hatékony ellenőrzésére, folyamatos szintetizálására, a felhalmozott rögzített tartalmaknak emberi tudatokba való áttételére. A bibliográfia mint e szintetizálás és transzmisszió klasszikus műfaja ill. tevékenységi formája – belső (elméleti, szemléleti) és külső (társadalmi, gazdasági) okok miatt – alig-alig képes betölteni hivatását.

Ez általánosságok megfontolása nélkül nem értékelhetnénk érdeme szerint az új hungarica bibliográfiát. Hogy bátor vállalkozással van dolgunk (s ez az első, ami az olvasót megkapja), ebben az összefüggésben domborodik ki igazán. És csakis ebben az összefüggésben

igazolódik a vállalkozás értelme. A nemzeti vonatkozás nem egyszerű rendező, elhatároló szempont, amelynek segítségével a világirodalom hatalmas medencéjéből többé-kevésbé homogén anyagot lehet elrekeszteni s egy praktikus keresési, használati elv szerint feltárni. A nemzeti irodalom nemzetközi szétsugárzásának és reflexeinek nyomozása nem egyéb, mint a kultúra szétsugárzásának és országhatárokat nem ismerő kölcsönhatásának feltérképezése, mint a nemzetközi szinten megvalósuló tudományos megismerés, gazdasági és politikai gyakorlat elsődleges és valóságos erővonalainak szinoptikus feltárása.

A nemzeti bibliográfia mint műfaj a feltörekvő nemzeti burzsoáziák politikai és kulturális törekvései jegyében fogantatott és bontakozott ki a 18–19. század folyamán. A keletkezését meghatározó társadalmi tényezők később, az egyes országok történelmi fejlődésének megfelelően, jelentősen módosultak, s a szocialista országokban gyökeresen megváltoztak. Mindemellett a nemzeti kultúra propagatív értékű dokumentálása mint funkció kisebb vagy nagyobb mértékben sajátja maradt a nemzeti bibliográfiáknak, sőt egyes esetekben rejtett vagy nyíltan hirdetett nacionalista törekvések a megfelelő politikai megfontolások szerint alakították azok gyűjtőkörét, területi „illetékességét” stb. A modern társadalom szükségleteinek megfelelően, e propagatív funkción mindinkább és messze túlnő a nemzeti bibliográfia gyakorlati szerepe és közvetlen jelentősége a tudomány, a termelés, a kultúra háztartása számára. Ezt a funkcióját nem csupán az országhatárokon belüli irodalmi tájékozódás alapforrása, hanem a világdimenzióban szerveződő tájékoztatási rendszer elsőrendű strukturális elemeként kell betöltenie. A megfelelő teljességű és periodicitású, kellően differenciált és prezentált nemzeti bibliográfiák kiadása így válik „belügből”, nemzeti feladatból egyre inkább nemzetközi kötelességgé és szolgálattá.

A magyar folyóiratrepertórium kiegészítése a magyar szerzők külföldön megjelent cikkeinek s a külföldi periodikumok magyar vonatkozásainak negyedéves bibliográfiájával kétféle értelemben is az utóbbi irányban fejleszti tovább nemzeti bibliográfiánkat. Egyrészt úgy, hogy – áttörve az országhatáron belüli nyomdaterméknyilvánítás több tekintetben is formális, mesterséges korlátait – az irodalmi folyamatok és kapcsolatok végigkövetését, tematikai és funkcionális egységet alkotó irodalmi rétegek összehozását teszi lehetővé. Másrészt úgy, hogy a külföldi irodalomnak egy természetesen összetartozó kategóriáját regisztrálja: az összes diszciplínákból azokat az írásokat, amelyek Magyarországra vonatkoznak, ill. valamely hazai tudományos, irodalmi, művészi stb. teljesítményhez kapcsolódnak. Nyilvánvaló, hogy ennek az irodalmi kategóriának a bib-

liográfiai feltárása nem az egyes külföldi országok, hanem elsősorban hazánk feladata. E kettős tudományos alapfunkció természetesen nem homályosítja el az új hungarica bibliográfia egyéb érdemeit. Többek között azt, hogy birtokában most már teljesebben, pontosabban tudunk felelni a kérdésre: mit ad társadalmunk az emberiségnek? Hogy másodlagos (pl. szerzői) bibliográfiák kompilálásának egy régóta nélkülözött forrását nyitotta meg számunkra. És így tovább.

Csábító feladat lenne most melegebben kielemezni a bibliográfiából, melyek azok a hazai tudományos és művészi irányzatok, gazdasági eredmények, politikai vívmányok, egyéni teljesítmények stb., amelyekre a külföld a legelevenebben reagál, milyen ez a reakció és hogyan változik az egyes országok politikai orientációja szerint. Első pillantásra is feltűnik a kortárs magyar filozófia és szociológia, a magyar filmművészet, zenei és színházi élet, a gazdasági reformok iránti élénk és széles körű érdeklődés. Ugy véljük azonban, hasonló elemzésekhez csak több évfolyam birtokában lesz elég szilárd alapunk. Nemcsak azért, hogy hosszabb időszak nagyobb anyagára támaszkodhassunk, hanem azért is, mert egy hasonló típusú induló bibliográfia irodalmi bázisa szükségképpen kialakulatlan. Csak a már feltárt és kívülrekedt anyag rendszeres elemzése, kiértékelése alapján kristályosodhatnak ki a kiválasztás szempontjai és válogatódhat ki a figyelésre érdemes periodikumok többé-kevésbé standard kollekciója. Tehát csak egy ilyen érlelődési szakasz eredményes lezáródása után lehet majd alapunk annak feltételezésére, hogy a bibliográfia a megfelelő teljességgel és arányaiban is megfelelően tárja fel a gyűjtőkörébe tartozó irodalmat.

Az előbbi megfontolás átvezet bennünket a bibliográfia néhány fontosabb „szakmai” vonatkozásának értékelésére.

A szerkesztés bölcsen és gyakorlatiasan emancipálta magát a teljesség babonájának ígérete elől. Abban, hogy hasonló hungarica bibliográfia nem indult meg már jóval korábban, minden bizonnyal nem kis része van a gyűjtésbeli teljesség még mindig meglehetősen elterjedt fetisizálásának. Minthogy ugyanis a teljesség követelménye (pontosabban annak elvont, formális értelmezése) az adott esetben a földkerekség bármely pontján megjelenő valamennyi periodikum valamennyi magyar vonatkozású cikkének, magyar nyelvű vagy magyar (esetleg csak magyar nevű) szerzőjétől származó közleményének feltárását kívánná meg, nyilvánvaló, hogy ezen az alapon a hungarica bibliográfiát mint merőben irreális feladatot még csak napirendre sem lehet tűzni. (Nem is szólva egy ilyen elvi alapon

álló vállalkozás értelméről. Erre vonatkozó véleményünket illendőbb hallgatással mellőznünk.) Nos, a szerkesztőségnek néhány kardinális kirekesztő elv alkalmazásával sikerült e bűvös körből kitörnie. Először is a szerző alapján történő felvételt azokra a személyekre korlátozta, akik Magyarországon élnek és alkotnak, ill. a külföldi magyarok közül azokra, „akiknek publikációi szakmai szempontból érdemelnek figyelmet”. (Most ne firtassuk, mit ért az előszöríró a „szakmai szempont” meglehetősen tartalmatlan kifejezésén. Nyilván értékelő – és pedig nemcsak színvonalbeli, hanem politikai, hasznossági stb. alapon értékelő – szempont alkalmazására gondol.) Másodszor: limitálta (mintegy 400 féleségre korlátozta) a figyelendő folyóiratbázist. Harmadszor: a kiválasztás egyik alapelvévé tette a lényeges társadalmi szükségletek mérlegelését. (Az előszó – szerintünk szabatosabbá tételre szoruló – megfogalmazása szerint a bibliográfia „elsősorban azoknak a közleményeknek – folyóiratcikkek, recenziók stb. – ismertetésére vállalkozik, amelyek a hazai tudományos kutatás, műszaki fejlesztés, a gazdasági tevékenység és a kulturális élet irányítói és munkatársai által felhasználható információt tartalmaznak vagy jelentenek”.)

A folyóiratbázisnak néhány százas nagyságrendű féleségben való limitálásával – mondtuk – egyetértünk. Ezres, többezres nagyságrendű folyóirat figyelése megoldhatatlan feladat elé állítaná a szerkesztőséget s ugyanakkor – a cikkek országonként, folyóiraatonként változó szóródása miatt – a befektetendő óriási munkatöbblet kevéssé járulna hozzá az optimális teljesség megközelítéséhez. Abban természetesen, hogy a jelenlegi bázist – ahogy a szerkesztőség tervezi – akár 50–100 %-kal is fokozatosan növeljék, messzemenően egyet lehet érteni. E növelés azonban semmi esetre sem lehet mechanikus vagy ötletszerű. Országonként és folyóiraatonként a lehető leggondosabban kell mérlegelni – s ehhez próbamunkálatok végzését is nélkülözhetetlennek tartjuk –, hol kinálkozik leginkább releváns cikkanyag. Feltehető: a jelenlegi folyóiratbázis kiválasztásánál szerepet játszott az a körülmény, hogy melyek azok a folyóiratok, amelyeket a 30 főnyi munkatársi gárda főhivatásszerűen egyéb célból amúgy is figyel, vagy amelyekhez saját intézményénél hozzájut. Csakis így irányulhatott a figyelem olyan kevéssé lényeges orgánumokra, mint az Alcoholismus, a Leder, Schuhe, Lederwaren, a Leichtathletik, a Müll und Abfall stb. És így maradhattak számon kívül olyan klasszikus folyóiratok, mint az Akzente, a Neue Rundschau, a New Left Review, a Nouvelle Revue Française, a Pensée, a Revue des Deux Mondes, a Temps Modernes é.i.t. Indulásnál a hasonló eljárás megengedhető, sőt – a tanulságok miatt – célszerű. Valószínű továbbá, hogy a munka gazdasá-

gossága később is bizonyos kompromisszumokra kényszeríti a szerkesztőséget a figyelendő periodikumok megválasztásában. A végleges, helyesebben a viszonylag állandó folyóiratbázis azonban – tartalmi kritériumok és a tapasztalt alapján mérlegelten – a bibliográfia funkciója és gyűjtőköre szempontjából legfontosabb 600–800 orgánumból kell hogy összeálljon.

Hogy a funkció és gyűjtőkör elvi kérdéseivel, azok társadalmi, történelmi, tudományelméleti stb. összefüggéseivel a szerkesztőség mélyebben, elméleti igényvel nem foglalkozott, a jelen stádiumban méltánytalan volna felrónunk. Igazat kell adnunk az előszóíró Szentmihályi Jánosnak: a bibliográfia hiányossága „kisebb baj, mint a hiány teljessége”. Sőt dicsérnünk kell azt a jó bibliográfusi érzéket, amely mellőzött sok olyan anyagot, amelyet a hagyományos (és tegyük hozzá: máig is homályos) hungarica-felfogás bizonyára idehozott volna, viszont „egyből” kiterjeszkedett olyan területekre (természettudományok, alkalmazott tudományok), amelyek nem hiányozhatnak egy átfogó magyarország-központú tájékozódás érdeklődési köréből. A funkció és a gyűjtőkör meghatározásához magunk is csak igen általános elméleti fogódzókát tudtunk adni ez ismertetés elején. Ezekhez itt még a felhasználás alapos elemzésének, a bibliográfiához fűződő objektív igények gondos mérlegelésének kívánalmát szeretnénk hozzáfűzni. Valószínű, hogy a szűkebb értelemben vett (tehát történelmi, irodalomtörténeti, művészet- és tudománytörténeti, szociológiai, néprajzi, nyelvészeti stb. szempontú) hungarica-kutatás szükségletei mellett elsősorban a tudánypolitikai, gazdaság- és iparpolitikai, ill. szervezési tevékenységek információigényeinek kell majd meghatározó jelentőséget tulajdonítani. (Az, hogy pl. egy kutató biológus, mérnök vagy matematikus a maga tárgyilag meghatározott munkájához a hungarica bibliográfiát vegye segítségül, nyilván csak igen szórványosan fog előfordulni.) Ez utóbbi körülmény vezérfonalat ad kezünkbe az alkalmazott és természettudományos anyag kiválasztási elveinek pontosabb meghatározásához, valamint e két terület – szerintünk kívánatos – redukálásához.

Végül illenék a prezentálást is méltatnunk: helyeselnünk az anyafolyóirathoz igazodó, értelemszerű tagolást, nyugtáznunk a nagyon szükséges címfordításokat és az okosan alkalmazott annotációkat, esetleg vitatkoznunk a névmutató fukarságával, amely mellőzi a nem magyar nyelven publikáló szerzőket és a könyvismertetések szerzőit. (N. b. : a könyvismertetések az adott bibliográfia szempontjából kiemelkedően értékes anyagnak tekintendők!). Ugy sejtjük azonban, hogy ép e vonatkozásban lesz a szerkesztőségnek bibliográfusi és

könyvtárosi körökben a legtöbb tanácsadója és bírálója. A prezentációs formák és technikai megoldások fontosságának teljes átértékelése mellett is hadd adjunk itt kifejezést annak az érzésünknek, hogy a gondolatjelek és zárójelek körüli fontoskodás ma még mindig egyike a mi szakmánk visszahúzó, a lényeges problémákat sokszor háttérbe szorító tényezőinek. Mégis, egyetlen apró csemegével, amely egy kissé erre az étlapra tartozik, hadd kedveskedjünk mi is. Javasolnánk a bibliográfiai tételek sorszámozását. Nem azért persze, hogy kompletté tegyük a bírálatot, hanem mert a számítógépes indexek későbbi kiadására gondolunk, sőt azt fölöttébb fontosnak is tartjuk. Amennyire óvatosan tartózkodunk minden olyan javaslattól, amelynek teljesítése növelné az egyes számokhoz fűzött indexek terjedelmét, munkaigényességét, annyira meggyőződésünk, hogy az évfolyamok szaporodtával egyre nehezkesebbé válik a bibliográfia használata, s ezen csak egy, a jelenleginél jóval több keresési szempontot kielégítő index segíthet. Ilyen indexet pedig ma már csak számítógépen előállítva képzelhetünk el, s az évfolyam-, oldal- és hasábszámra való utalás helyett praktikusabbnak érezzük az egyedi sorszámok feltüntetését a tárgyszók, tulajdonnevek stb. mellett.

CSÜRY István

Kellner Bernát

Balatoni beszélgetések. A könyvtárak, muzeumok és levéltárak vezetőinek országos tanácskozása. Siófok, 1971. július 12–14. Szerk. Kellner Bernát. [Kiad. a Somogy megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya.] Kaposvár, 1972. 98, [1] p.

Igen jelentős tanácskozásra gyűltek össze a könyvtárak, muzeumok és levéltárak, továbbá szakigazgatási szerveik vezetői 1971 nyarán Siófokon, az immár hagyományos „Balatoni beszélgetések” keretében, hogy felmérjék a három tudományos és közművelődési intézmény együttműködésének megyei és országos tapasztalatait, megvitassák kapcsolataik továbbfejlesztésének lehetőségeit a helytörténeti kutatásban és a közművelődésben.

Az előadások egy részének (KONDOR Istvánné megnyitó előadásának, FOGARASSY Miklós referátumának és SZABÓ Ferenc korreferátumának) cikkváltozatát már közölte a Könyvtári Figyelő 1971. évi 4. száma (271–287. p.). Azóta megjelent KELLNER Bernát szer-